

ШАРАФУДДИН АЛИ ЯЗДИЙНИНГ “ЗАФАРНОМА” АСАРИДА АМИР ТЕМУРНИНГ ҲАРБИЙ ҚЎМОНДОНИ ҲОЖИ САЙФУДДИН ТАРИХИ ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР

Ўлжаева Шохистахон Мамажоновна

ТИҚХММИ Миллий тадқиқот университети профессори,

Тарих фанлари доктори

+998909917957

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Амир Темурнинг ҳарбий қўмондони Ҳожи Сайфуддин ҳақида маълумотлар берилган. Дастлаб саркарда Сайфуддин Жоку Барлос, Оқбуго, Элчи Баҳодир, Давлатшоҳ Бахшилар қаторида Амир Ҳусайн қўшинида хизмат қилган. Амир Темурнинг адолатли ва тўғри сиёсати ва инсонларга муносабати тўғрисида кейинчалик унинг хизматида кирган. Мақолада Ҳожи Сайфуддиннинг Амир Темур билан елкама-елка давлат хавфсизлиги ва равнақи учун кўрсатган хизматлари, жангларда кўрсатган жасоратлари ва бошқа хизматлари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Амир Темур, салтанат, Ҳожи Сайфуддин, саркарда, тарих.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены сведения о генерале Амира Темура Хаджи Сайфуддине. Сначала в армии Амира Хусейна служили генералы Сайфуддин Джоку Барлос, Акбуго, Эльчи Бахадир, Давлатшах Бахши. Позже Амир поступил на службу к Темуру за его справедливую и правильную политику и отношение к людям. В статье анализируются заслуги Хаджи Сайфуддина на благо безопасности и процветания страны, его отвага в боях и других сферах.

Ключевые слова: Амир Темур, империя, Хаджи Сайфуддин, генерал, история.

КИРИШ

Амир Темурнинг ўнлаб лашкарбошилари қаторида Ҳожи Сайфуддин Никударий алоҳида ўрин тутади. Амир Ҳожи Сайфуддин[1] Амир Темурнинг энг ишончли дўсти ва ишончли сафдошларидан бири бўлган. Амир Темур энг масъулиятли ва оғир вазифаларни унга кўпроқ ишонарди ва юкларди. Бу лашкарбоши кўплаб жангларда ғалаба қозонишда ҳал қилувчи роллардан бирини бажариб келган У умрининг охиригача Амир Темурга садоқатли бўлган машҳур амирлардан бири эди[2].

У Лой Жангидан тортиб деярли барча юришларида Амир Темурга мадад бўлган ва жангларда катта ғалабаларни қўлга киритишда жонбозлик кўрсатган.

Дастлаб саркарда Сайфуддин Жоку Барлос, Оқбуғо, Элчи Баходир, Давлатшоҳ Бахшилар қаторида Амир Ҳусайн қўшинида хизмат қилган[3] ва Ҳусайнга жонини фидо қилган бўлса ҳам уларнинг меҳнати эътироф этилмади. Уларнинг Амир Ҳусайндан кўнгли қолиб Амир Темур томонга ўтишига сабаб адолатсизлик важдан бўлган. Амир Ҳусайн жангларда олган ўлжаларини ҳисобидан улардан икки баробар кўп маблағ талаб қилади ва муҳассилга ҳавола қилади. Амир Сайфиддин ва бошқалар бу маблағларни турли қийин вазиятларда ишлатиб юборган ва бундан катта пулни ҳозир топиб бера олмасдилар. Амир Темур уларга ёрдам бериб ўзи катта маблағ тўплайди. Ҳатто у ўзининг жуфти ҳалоли бўлмиш Амир Ҳусайннинг синглиси Ўлжой Туркон оғонинг тилла тақинчоқларини ҳам ўша маблағга қўшиб юборади. Амир Ҳусайн ўз синглисининг тилла тақинчоқларини кўрса ҳам кўрмасликка олади. Амир Темур 3000 динор ҳисобидан энг зотдор отларини Амир Ҳусайнга тортиқ қилади. Амир Ҳусайн Амир Темурнинг бу ҳатти-ҳаракатларини билиб турса ҳам бунга кўнмасдан нақд пул талаб қилади. Амир Темур Амир Ҳусайнга ушбу маблағларни етказиб беради ва амирларнинг гарданидаги қарздан озод этади.

Албатта унинг бу жўмардлиги лашкарбошиларга таъсир қилмасдан қолмайди ва улар ўзлари истаб Соҳибқирон томонга ўтади.

Амир Ҳусайн (1366-1370 йилларда Мовароуннаҳр ҳукмдори бўлган) билан Амир Темур ўртасида низолар кучайиб борган, Ҳусайн ўз қайноғаси ва иттифоқчиси бўлган Амир Темурни йўқ қилиш пайига тушган пайтларда ҳам Ҳожи Сайфуддин унинг ёнида туриб юришларига бош бўлиб турган.

Шарафиддин Али Яздий Қарши шаҳрини забт этишда Ҳожи Сайфуддиннинг фаол бўлгани, ҳатто нужум илмини яхши билгани, уни маслаҳатига қулоқ солиб жангни бир кунга кечиктиргани, ушбу жанг ғалаба билан якунлангани ҳақида маълумот бериб ўтган[4].

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Амир Темур мард ва жасоратли саркарда сифатида улуғлаб, ҳатто ўзининг жуда нозик ишланган, олтин билан зийнатланган камарини амир Сайфиддиннинг белига боғлаган. Бу орада Амир Ҳусайн ва Амир Темур ўртасида низолар кучайиб боради. Амир Ҳусайн Амир Темурга иккинчи марта муҳолифатчилик қилади ва уни йўқотиш пайига тушади.

Амир Темур ўз лашкарбошилари билан бу борада машварат ўтказди. Барча баходир ва лашкарбошилар қаторида Ҳожи Сайфуддин Амир Ҳусайнга ишонмасликни ва унинг масаласини бир ёқлик қилишни маслаҳат беришади[5].

Кейинги ҳаракатларида Амир Темурнинг улуғ лашкарбошилар сўзини инобатга олгани ва уларнинг фикрларига қулоқ солганини кўриш мумкин.

1376 йилда Амир Темурнинг ўғли Жаҳонгир Мирзо қазо қилгандан кейин Сайфуддин Некударий ҳам дунё ишларидан совуб ҳаж зиёратига борган.

Шарафиддин Али Яздий бу ҳақда “Ва Сайфиддинбек бу жиҳатдин барча ишдин эликини ювуб, дунё билан ҳеч эътиқоди қолмай, ижозат тилаб Каъбага борди[6]” деб унинг тушқунликка тушиш сабабларини келтириб ўтган.

Сайфиддинбек Ҳижоз сафаридан келгандан кейин Амир Темурга Эрон мамлакатада бўлган подшоҳларнинг аҳволларини билдиргани ва арз қилгани ҳақида Шарафиддин Али Яздий ёзиб қолдирган[7]. Сайфиддинбекнинг бу гаплари қайсидир маънода Амир Темурнинг Эрон ҳудудларига қарши юришларига сабаб бўлган бўлса ажаб эмас. Чунки ростдан ҳам ўша пайтда бошбошдоқлик ва адолатсизликлар кучли бўлиб, бу ерлардан ўтиб-кетувчи савдогарлар ва ҳожилар қийинчиликка учрар эдилар. Бу тартибсизликлар албатта ташқи-иқтисодий ва дипломатик алоқаларнинг ривожига салбий таъсир кўрсатар эди. Амир Темур бу аҳволни таҳлил қилиб ўша давр саҳнасини жуда яхши кўра олган ва йўлларнинг тинчлигини, уларнинг ишчанлигини таъминлашни, қуриш ва қайта таъмирлаш, ягона коммуникация тизимларининг хавфсизлигини кучайтиришга киришган. Демак, Амир Темурнинг Эронга қилган қатор юришларининг жиддий сабаблари бўлганини ушбу манбалардан англаш мумкин. Бу фикрни Шарафиддин Али Яздий ҳам қуйидагича ифода этган: “Ул маҳалда Эрон вилоятида ҳар бир мамлакатда бир жамоат бош чиқариб, подшоҳлик қилур эрдилар. Ҳазрат Соҳибқирон Турон мамлакатини мусаххар қилгондин сўнг муборак хотирига тушдиким, Эрон вилоятини забт қилғай”-, дея Эронга юриш сабабларини очиб берган.

Тўхтамишхоннинг Табризга юриши Амир Темурнинг бу ерларни забт этишига туртки берган сабаблардан бири эди. Тўхтамишхоннинг Табриздаги босқинидан кейин “Бу хабар Соҳибқиронга етти, мусулмонлар учун кўнгли асру малул бўлди ва бу жиҳатдин Эрон вилояти нинг забтига хотирин қўйуб вожиб кўрдиким, ул вилоятларни забт қилғайким, мундин нари анда ёағи кирмагай. Анинг учунким, Эрон вилоятида андоқ подшоҳким, Эрон вилоятини забт қилғай, йўқ. Ва бир неча подшоҳиким бор эрди, барчаси бир-бирига йаағи эрдилар”.

Унинг уч йиллик юришларини мушоҳада этсак, шулардан баъзиларини келтириб ўтамиз: “Малик Изузиддин Лури Кучек (Кичик Лур-Ғарбий Эрон)нинг ҳокими эрди ва мундин бурун Махозга боргон карвонни уруб, молини олиб эрди. Бу сўзларниким, ҳазрат соҳибқирон эшитти, човук хотирида кечтиким, ул бадбахтлардин ҳажжожларнинг (ҳожиларнинг –Ш.Ў.) интиқомини тортқай[8]”.

Шарафиддин Али Яздий Хуррамободнинг тақдири ҳам шундай якун тоганини ёзиб қолдирганди: “Хуррамободким, ул ўғриларнинг ўлтирур ери эрди, бузулдилар”. Шу маҳалда жангчилардан Оқ Темур Баҳодур, Умар Аббос жангда қазо қиладилар[9].

Орадан оз фурсат ўтиб Амир Темурга “туркманлар зулм ва фасод эликларини узатиб, мусулмонларга ташвиш берурлар ва Ҳижоз карвонига (Макка ва Мадинани ўз ичига олган муқаддас ҳудуд) мутаарриз бўлурлар ва ҳеч кишини ул йўлдин ўтгали қўймаслар”, -деган хабар келади. Амир Темурнинг Эронга қилган юришларида Сайфуддинбек ҳам қатнашган ва унга йўл кўрсатиб, маслаҳатларини бериб борган. Юришлар давомида Техрон, Семнон ва Қум оралиғидаги ерларда кўшин ўғруки қишлоқ қилганда ҳам ушбу катта ўлжалар ортилган карвонларни қўриқлашни унга топшириб ўзи Форсга юришни давом эттирган[10].

Ҳожи Сайфиддин Тўхтамишхонга қарши олиб борилган юришларда ҳам фаол бўлган ва энг катта ташкилий ишларнинг бажарилишида бош-қош бўлган. Унинг амирзода Умаршайх, ва Ики Темур билан бирга Сирдарёга кўприк қурганлиги ҳам маълум[11].

У Амир Темур билан куда-андачилик ришталари билан ҳам боғланганди. Амир Сафуддин Мироншоҳ Мирзонинг ўғли Абу Бакрга қизини узатганди. Бу ҳолат ҳам Ҳожи Сайфуддиннинг Амир Темур хонадонига қанчалик яқинлиги ва обрў-иззатидан дарак беради. Шарафиддин Али Яздийнинг Амир Сайфиддин номини хурмат- иззат билан қайта-қайта таъкидлаб ўтишига қараганда унинг обрўси давлат ва жамият ҳаётида анча машҳур бўлган. 1390 йилда Тўхтамишхон масаласини ҳал этиш бўйича чақирилган қурултойда ҳам у Амир Темур кўшинининг амир ул-умароси бўлган Жаҳоншоҳ, Шамсиддин Аббос билан бирга алоҳида тўй берган.

Шарафиддин Али Яздий Амир Темурнинг Муҳаммад Султоншоҳ, Ҳожи Сайфуддин ва Амир Жаҳоншоҳ Баҳодур каби амирларидан хурсанд ва хушҳол бўлганини алоҳида таъкидлаб, агар улар ҳақида алоҳида тўхталса узундан-узун тарихлари борлигини таъкидлаб ўтганди[12].

Ҳожи Сайфиддин 1391 йилдаги Қундузча жангида ҳам катта жасорат ва намуна кўрсатган. Шу жангга биринчи бўлиб Ҳожди Сайфиддин майдонга кириб келган ва душманнинг сўл қанотига қақшатқич зарба берган.

Амир Темур 1392 йилда беш йиллик юришга кетганда ўзининг энг ишонган дўсти ва қўмондони Ҳожи Сайфиддинни ўзи йўқлигида салтанат аҳволини бошқариш ва назорат қилиш вазифасини топширган. Тарихий маълумотларга кўра, орадан икки йил ўтиб, улар Авник қалъаси атрофида -

Шарқий Анатолияда кўришадилар. Амир Темур ундан Самарқанддаги аҳволни сўраганда “Давлатгирда ҳеч кишига ҳад йўқ турурким, вилоятларга тик боқа олмай. Барча эл, турку тожик ва рабият, сипоҳий рафоҳийат ва ҳузурда турурлар ва кеча-кундуз дуодин ўзга ишлари йўқ турур[13]”.

Ҳожи Сайфуддиннинг салтанат тинчлиги ва фаровонлигини сақлашдаги ишлари кўп бўлиб, унинг ва бошқа саркардаларнинг фаолиятларини атрофлича ўрганиш Амир Темур шахси, давлатчилик тарихи, унинг мақсад ва вазифалари, ҳарбий, иқтисодий, маънавий-маърифий асослари ни тўлиқроқ тушунишимизга ёрдам беради. Умуман олганда, Амир Темурнинг номдор кўмондонларидан бири бўлган Амир Сайфуддин ва бошқа саркардалар тарихини ўрганиш бугунги кунда муҳим масала ҳисобланади.

REFERENCES

1. Сайфуддинбек мўғулларнинг Никудар уруғидан эди, туркклашиш билан бирга уруғнинг номи ҳам нукуз бўлган. Қаранг: Шарафуддин Али Яздий. Зафарнома. 1997. Изоҳлар. –Б. 321. (Saifuddinbek belonged to the Nikudar clan of the Mongols, and the name of the clan was corrupted along with Turkification. See: Sharafuddin Ali Yazdi. Zafarnoma. 1997. Notes. -B. 321).
2. Аҳмедов А. Сўзбоши. Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома. 1997. –Б.5. [2] Ahmedov A. Foreword. Sharafuddin Ali Yazdi. Zafarnoma. 1997. -B.5.
3. Шарафиддин Али Яздий... –Б. 41. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 41.)
4. Шарафиддин Али Яздий...-Б.47. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 47.)
5. Шарафиддин Али Яздий...Б.63. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 63.)
6. Шарафиддин Али Яздий...Б.81. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 81.)
7. Шарафиддин Али Яздий... –Б. 86. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 86.)
8. Шарафиддин Али Яздий...- Б. 106. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P.106.)
9. Шарафиддин Али Яздий...- Б. 107. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P1071.)
10. Шарафиддин Али Яздий...- Б. 114. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 114.)
11. Шарафиддин Али Яздий...-Б.122. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 122.)
12. Шарафиддин Али Яздий...-Б.133. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 133.)
13. Шарафиддин Али Яздий...-Б. 170. (Sharafuddin Ali Yazdi... -P 170.)